Seyyed H. Nasr

A *DZSIHÁD* SPIRITUÁLIS JELENTŐSÉGE

„És akik dzsihád*ot végeznek Értünk, azokat bizonnyal vezetni fogjuk a Mi útjainkon, és Isten bizonyára azokkal van, akik jót cselekednek."*
Szent Korán 29:69

„Visszatértetek a kis dzsihád*ból a nagy* dzsihád*ba."*
Mohamed próféta, *hadísz*

Az arab *dzsihád* kifejezést az európai nyelvekre általában „szent háborúként" szokták fordítani, inkább az iszlám jogi szóhasználata alapján, mintsem a *Korán*ban és a szájhagyományban *(hadísz)* található sokkal egyetemesebb jelentése szerint, melyeknek megfelelően a *dzshd* gyökből származik, elsődleges jelentése pedig 'törekedni' vagy 'erőfeszítést tenni'.

A „szent háborúként" való fordítás, kombinálva a nyugati világban tévesen uralkodó nézettel, miszerint az iszlám „a kard vallása", együtt segítette elő belső és spirituális jelentőségének elhomályosulását és fogalmi jelentésének torzulását. Sem múlt századi megjelenése a történelem színpadán, különösen pedig az elmúlt években egymással gyakran harcoló, sőt egymást kijátszó mozgalmak sora az iszlám világban – ahogy ezek a *dzsihád* szót vagy annak származékformáit használják –, egyáltalán nem segítette elő, hogy teljes jelentőségében ismertté váljon a kifejezés tradicionális értelme, ami bennünket egyedül érdekel. Ehelyett a legutóbbi időkben inkább eltorzították, illetve teljesen kiforgatták a jelentését mindabból, ahogyan korszakokon át a muszlimok felfogták, sokkal nehezebbé téve, mint valaha, hogy betekintést nyerjünk e kulcsfontosságú vallási és spirituális fogalomba.

Hogy megértsük a *dzsihád* spirituális jelentőségét és az emberi élet majd' minden területén történő széles alkalmazását a muszlim felfogásnak megfelelően, feltétlenül szükséges felidéznünk, hogy az iszlám alapeszméje az egyensúly megteremtése, úgy az emberi lényen, mint az emberi társadalmon belül, ahol az ember betölti rendeltetését és teljesíti földi életének céljait.

Ez az egyensúly az isteni Igazság földi tükörképe és az emberi létezés békéjének szükséges feltétele, ami alap ahhoz, hogy a lélek a béke felé emelkedhessen, amely – keresztény kifejezést használva – „túlszárnyalja megértésünket". Ha a keresztény moralitás szemszögéből a spirituális élet és a saját erkölcs célja a Krisztusban megtestesült tökéletesség és az eszménykép felé történő vertikális emelkedés, úgy az iszlám ezt az egyensúlyt egyaránt kívül és belül történő megteremtésében látja, mint szükséges alapot a vertikális emelkedéshez.

Az iszlám társadalom nagyfokú stabilitása az évszázadok folyamán, a *saríá*ban megtestesült iszlám normák megváltoztathatatlansága, valamint a tradicionális iszlám civilizáció állandó és megváltoztathatatlan előképéből következő időtlen karaktere: ezek mind az egyensúly eszményének és megvalósításának tükröződései, amint az oly nyilvánvaló a *saría* (vagyis az isteni Törvény) tanításaiban, valamint az iszlám művészet alkotásaiban. Ez az egyensúly pedig elválaszthatatlan a *szálem*hez, a békéhez kapcsolódó iszlám elnevezéstől.

Az egyensúly megőrzése ebben a világban azonban nem jelent egyet a statikus vagy inaktív passzivitással, hiszen az élet természeténél fogva magában foglalja a mozgást. A változás világának esetlegességeivel, az idő sorvasztó hatásaival vagy a földi lét viszontagságaival szemben az egyensúlyban maradáshoz folyamatos erőfeszítés szükséges. Ez azt jelenti, hogy az élet minden területén *dzsihád*ot kell végezni. Az emberi természet olyan, amilyen: hajlamos a feledékenységre, halhatatlan lelkünk pedig az érzéki lélek és a szenvedélyek általi leigáztatásra. Így mind az egyén, mind az emberi kollektivitás életének folyamata magában hordozza az egyensúly elvesztésének állandó veszélyét és az egyensúly nélküli állapotba kerülés tényét, amit ha folytatódni hagyunk, az egyén szintjén felbomláshoz, a közösségi élet szintjén pedig káoszhoz vezet.

E tragikus vég elkerülése és az emberi létállapot *entelecheiá*jának (lényegi kibontakozásának *[a ford.]*) beteljesítése érdekében – amely nem más, mint az egység *(at-tauhíd)* megvalósítása, vagyis a totális integráció – a muszlimoknak mint egyéneknek és mint az iszlám társadalom tagjainak *dzsihád*ot kell végezniük, azaz az élet minden területén erőfeszítést kell tenniük azért, hogy megvívják a csatát kívül és belül mindazon erők ellen, melyeket, ha nem győznek le, elpusztítják azt az egyensúlyt, amely szükséges feltétele az egyén spirituális életének és az emberi társadalom működésének. Ez a tény különösen igaz, ha a társadalomra az isteni Norma lenyomatát magán viselő kollektivitásként, nem pedig egymással vetélkedő és ellenkező egységek és erők hangyabolyaként tekintünk.

Az ember egyszerre spirituális és testi lény. Önmagában mikrokozmoszt alkot, mégis tagja egy társadalomnak, s egyedül ezen belül képes lénye bizonyos aspektusainak kibontakoztatására és egyes szükségleteinek kielégítésére. Egyszerre birtokol intelligenciát, melynek lényege végső soron egy isteni jelleg, és olyan érzelmeket, melyek elfátyolozhatják intelligenciáját vagy segíthetik törekvését saját Eredete felé. Egyszerre található benne szeretet és gyűlölet, nagylelkűség és irigység, könyörület és agresszió. Sőt, mi több, mostanáig nemcsak egy, hanem több „emberiség" is létezett, saját vallási és erkölcsi normákkal, külön nemzeti, etnikai és faji csoportok saját kapcsolatrendszerrel. Ennek eredményeképpen a sokféleség világára és az emberi lét viszontagságaira alkalmazott külső *dzsihád*ból számos leágazás alakult ki a politikai és gazdasági aktivitás területén és a társadalmi életben egyaránt, s így felületileg, külsőleges szinten magán hordozza az emberi világra jellemző komplexitás jellegét is.

A *dzsihád* legkülsődlegesebb értelemben a *dár al-iszlám*, vagyis az iszlám világ védelmét jelenti a nem-muszlim erők inváziójától és behatolásától. Az iszlám történelmének legkorábbi háborúi, melyeket a fiatal közösség vívott létéért a fenyegető erők ellen, ebből kifolyólag *dzsihád*ként, azaz elsősorban ebben a külső értelemben vett „szent háborúként" váltak ismertté. Visszatérvén egy ilyen korai háborúból, mely kiemelkedően fontos volt az újonnan létrejött vallási közösség túlélésében, és ennek következtében kozmikus jelentőséggel is bírt, a Próféta

azt mondta társainak: visszatértetek a kis szent háborúból a nagy szent háborúba, a nagy *dzsihád*ba, a belső küzdelembe mindazon erők ellen, melyek meggátolják az embert abban, hogy ama teomorf norma szerint éljen, amely az ő primordiális és Isten adta természete.

Az iszlám egész történelme a kis szent háborút visszhangozta az iszlám világban, mikor is e világ részeit vagy egészét bomlasztó erők fenyegették kívülről vagy épp belülről. Ez a hívó kiáltás különösen a 19. században vált állandóvá, a gyarmatosítás megjelenésével, amely létezését fenyegette. Emlékeznünk kell azonban arra, hogy amikor a *dzsihád* eszméje újjáéledt az iszlám világ egyes részein, még az ilyen esetekben sem vallási kérdésként merült fel, pusztán a háború szentesítéseként, hanem erőfeszítésként egy olyan társadalom részéről, amelyben a vallás továbbra is központi szerepet játszott, hogy megvédje magát a hódítóktól, legyenek azok akár katonai és gazdasági erők vagy idegen természetű eszmék.

„A mindennapi imák (szalát vagy namáz), melyek az iszlám rítusok szívét alkotják, egy soha véget nem érő dzsihádot jelentenek, melyek folyamatos ritmusba hangolják az emberi létezést, összhangba hozva a kozmosz ritmusával."

Mindazonáltal ez nem jelenti azt, hogy néhány esetben – különösen napjainkban – a vallási érzelmeket nem használják fel vagy élnek velük vissza, annak érdekében, hogy fokozzanak vagy legitimizáljanak egy konfliktust. Azt azonban a legkevésbé sem mondhatjuk, hogy csak az iszlám világban lennének túlkapások, ugyanis a történelem más civilizációiban is bőven akadnak erre példák, beleértve a szekularizált Nyugatot is. Sőt, az emberi természet olyan, hogy ha a vallás nem bír többé központi jelentőséggel az egyes ember kollektivitásában, akkor az emberek mennyei hitükhöz viszonyítva jelentéktelen kérdések miatt harcolnak és ölik egymást. Azáltal, hogy bevonta a háború kérdését a szakrális törvénykezésbe, az iszlám nem helyesli, hanem korlátozza a háborút és annak velejáróit, miként a tradicionális iszlám világ történelme is igazolja. Mindenesetre a totális háború ideája és a teljes polgári lakosság kiirtásának tényleges gyakorlata nem olyan civilizációból nőtt ki, amelynek meghatározó vallása pozitív fényben látta a *dzsihád*ot.

Külsőlegesebb szinten, a kis *dzsihád*nak van egy társadalmi-gazdasági vonatkozása is. Ez az igazságosság újbóli megerősítését jelenti az emberi létezés külső környezetében, beleértve magát az embert. Hogy megvédje jogait vagy jó hírnevét, hogy megvédje a saját becsületét és a családját, az maga is egy *dzsihád* és vallási kötelesség. Ezzel erősíti meg mindazokat a társadalmi kötelékeket, kezdve a családtól a muszlim közösség egészéig *(al-umma)*, melyeket a *saría* hangsúlyoz. A társadalmi igazságosságra való törekvés a *Korán* tanításaival összhangban – magától értetődően nem a modern, szekuláris értelemben – az egyensúly helyreállításának, vagyis a *dzsihád* elvégzésének egy módja az emberi társadalomban. Csakúgy, mint a konstruktív gazdasági vállalkozások, amennyiben a teljes személy jóllétét tartják szem előtt, és az anyagi jólét nem válik öncélúvá, nem tévesztik szem elől a *Korán*-verset: *„A túlvilág számodra jobb, mint az evilág."* (93:4) Ha nem vennék figyelembe a két világ közötti megfelelő viszonyt, az önmagában is elég lenne az egyensúly felbomlásához és egyfajta fordított *dzsihád*ot eredményezne.

A *dzsihád* összes külső formája tökéletlen marad és tulajdonképpen az emberi lét külső megnyilvánulása felé mutat, ha nem egészíti ki a nagy, vagyis a benső *dzsihád*, melyet az em-

bernek folyamatosan kell végeznie önmagában, ugyanis az emberi állapot nemessége éppen abban az állandó feszültségben rejlik, mely aközött alakul ki, akiknek látszunk, és akik valójában vagyunk. Meg kell haladnunk önmagunkat a földi élet utazása során, hogy azzá váljunk, ami „vagyunk".

Spirituális szempontból az iszlám valamennyi „pillérére" *(arkán)* tekinthetünk úgy, hogy kapcsolatban állnak a *dzsihád*dal. Az alapvető tanúságtételek, a „Nincs más Isten, csak Isten" és a „Mohamed Isten küldötte" nem csupán annak kijelentései, amitől egy személy muszlimmá válik, nemcsak kijelentések az Igazságról, ahogyan azt az iszlám szemszögéből látjuk, hanem a belső *dzsihád* gyakorlatának fegyverei is.

Amikor az első tanúságtételt (arabul *lá iláha illá'llah*), arab kalligráfiával leírták, olyan volt, akár egy hajlított kard, amellyel minden másságot el kell távolítani a Legfelső Valóságról, miközben minden pozitív megnyilvánulást vissza kell vezetni e Valóságba. A második tanúságtétel egy káprázтató állítás mindannak hatalmas és fenséges leereszkedéséről, ami pozitív formában a kozmoszt, az embert és a kinyilatkoztatást alkotja ama Legfelső Valóságból. Azzal, hogy szakrális nyelv formájában invokáljuk a két tanúságtételt, amelyen azok kinyilatkoztattak, benső *dzsihád*ot végzünk és tudatosítjuk, hogy kik is vagyunk, honnan jöttünk és hol van a végső lakhelyünk.

A mindennapi imák (*szalát* vagy *namáz*), melyek az iszlám rítusok szívét alkotják, egy soha véget nem érő *dzsihád*ot jelentenek, melyek folyamatos ritmusba hangolják az emberi létezést, összhangba hozva a kozmosz ritmusával. Az imák rendszeres és koncentrált végzése megköveteli akaratunk folyamatos erőfeszítését és egy véget nem érő harcot és küzdelmet a feledékenység, a szétszórtság és a lustaság ellen. Ez már önmagában a spirituális hadviselés formája.

Hasonlóképpen a Ramadán ideji böjt is, amikor a benső tisztaság és elvonulás vértjét öltjük magunkra szenvedélyeink és a külvilág kísértései ellen, egyfajta aszketizmust és benső fegyelmet igényel, amelyek nem érhetők el benső szent háború nélkül. Az iszlám világ középpontjába, Mekkába történő *haddzs* (zarándoklat *[a ford.]*) sem lenne lehetséges hosszú előkészület, erőfeszítés s gyakran szenvedéssel és próbatételekkel járó nehézségek nélkül. Hatalmas erőfeszítés és megerőltetés szükségeltetik hozzá, ezért mondhatta a Próféta:

> „*A* haddzs *a legkiválóbb valamennyi* dzsihád *közül.*"

Miként a lovagnak, ki a Szent Grált kutatja, a Szeretett Házához zarándoklónak is spirituális küzdelmet kell vívnia, melynek végén minden áldozat és minden megpróbáltatás értelmet nyer. Az Isten Házához történő *haddzs* során a benső *dzsihád*ot végző személy találkozik a Ház Urával, aki ama másik *Kába* középpontjában lakik, amely nem más, mint a szív.

Végezetül a *zakát* vagy *khumsz*, vagyis a vallási adó megadása ismét a *dzsihád* egy formája, nemcsak azért, mert a gazdag embernek küzdenie kell érzéki lelkének fösvénysége és kapzsisága ellen, hanem azért is, mert a *zakát* vagy *khumsz* fizetésével az ember számos formában hozzájárul ahhoz, hogy megerősítse a gazdasági igazságosságot az emberi társadalomban.

Habár a *dzsihád* nem „az iszlám pilléreinek" egyike, bizonyos értelemben minden egyes „pillérben" megtalálható. Spirituális szempontból valójában a „pillérek" mindegyikére tekinthetünk egy benső *dzsihád* fényében, amely muszlim nézőpontból elengedhetetlen az ember életéhez, s nem ellentéte, hanem kiegészítője ama szemlélődésnek és békének, ami az Egy kontemplálásából ered.

A spirituális élet tökéletesítésének nagy állomásaira is tekinthetünk a benső *dzsihád* fényében. Ahhoz, hogy elválasszuk magunkat a világ szennyétől, hogy megpihenhessünk az isteni Jelenlét tisztaságában, intenzív *dzsihád*ot kell vívnunk a lelkünkért, ugyanis gyökerei mélyen belesüppedtek a mulandó világba, melyet a bukott ember lelke összetéveszt a valósággal. Ahhoz, hogy úrrá legyünk a letargián, a passzivitáson és a lélek közömbösségén – mely tulajdonságok az ember második természetévé váltak, annak eredményeként, hogy elfelejtette, ki is ő valójában –, szintén egy állandó *dzsihád* szükséges. A lélek birodalmának kiszakítása a külsőségekben való szétszóródásból, melybe centrifugális tendenciáinak eredményeként került az ember, és visszaemelése ama középpontba, ahol az isteni béke és mindazok a szépségek találhatóak, melyeket a lélek hiába keres a sokféleség körében, szintén benső *dzsihád*. Hogy a megkeményedett szívet beleolvasszuk a szeretet folyóvizébe, amely az Isten iránti szeretet okán felöleli a teremtés egészét, végre kell hajtanunk a *solve et coagula* (oldás és kötés *[a ford.]*) alkímiai folyamatát magunkban, azon „mű" által, amely nem más, mint benső küzdelem és csata az ellen, amivé a lélek vált, annak érdekében, hogy azzá váljon, „ami", és ami soha nem is szűnik meg lenni, csak akkor, ha nem vesz tudomást saját természetéről.

Végül, hogy ráébredjünk, csak az abszolútum abszolút, és hogy csak az „önvaló" az, ami végső soron kimondhatja, hogy „én", el kell végeznünk a legnagyobb *dzsihád*ot, amely a lélek felébresztése a feledékenység álmából, és annak lehetővé tétele, hogy megszerezze a legfelső principiális tudást, aminek birtoklására teremtetett.

Spirituálisan és ezoterikusan nézve ezért a benső *dzsihád* vagy hadviselés úgy is értelmezhető, mint ami kulcs az egész spirituális folyamat megismeréséhez és út annak az Egynek a megvalósításához, mely a teljességében vett iszlám üzenet szívében rejlik. A muszlim vallás tökéletesség felé vezető útja is a nagy *dzsihád* szimbolizmusának fényében érthető meg, amire maga az iszlám Prófétája utalt, aki megalapította ezt az utat a földön.

Miként az élet alapja – mely akaratunktól függetlenül működik bennünk, éspedig egészen addig, amíg Ő, aki megteremtett minket, így akarja – minden lélegzetvételünkkel egy *dzsihád*ot folytat azáltal, hogy életet csepegtet egész testünkbe, úgy tudatos életünk minden pillanatában nekünk is törekednünk kell a *dzsihád* elvégzésére, nemcsak azért, hogy megalapozzuk az egyensúlyt a világban mindenhol, hanem hogy ráébredjünk az isteni Valóságra, amely tudatunk valódi forrása.

A spirituális ember számára ugyanis minden lélegzet emlékeztető arra, hogy folytatnia kell a benső *dzsihád*ot, mindaddig, amíg fel nem ébred valamennyi álmából, és egészen addig, amíg szíve ritmusa nem visszhangozza a primordiális szent Nevet, amely által minden dolog létrejött, és amelyen keresztül minden dolog visszatér eredetéhez.

Ahogy a Próféta mondta:

„Az ember alszik, s ha meghal, felébred."

A benső *dzsihád*on keresztül a spirituális ember meghal már ebben az életben, hogy felhagyjon minden álmával és ráébredjen a Valóságra, mely mindennek eredete. Hogy megpillantsa a Szépséget, melyhez képest minden földi szépség csak halovány tükörkép, és elérje a Békét, amit minden ember keres – és ami valójában csak a belső *dzsihád*on keresztül lelhető meg.

Ford. Soltész Viktor